

УДК 1.091

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.1.8>

І. Б. СКАКАЛЬСЬКА

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри історії та методики

навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, м. Кременець, Україна

Електронна пошта: Irunas@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8705-7971>

РЕЛІГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ О. НЕПРИЦЬКОГО-ГРАНОВСЬКОГО

У статті здійснено аналіз творчості О. Неприцького-Грановського в аспекті світоглядного зв'язку між духовністю та філософією. Авторкою досліджено теоретичні питання його релігійних та філософських поглядів, як представника української діаспори в контексті вимог сучасності. Прослідковано, що нинішня філософська думка вимагає вивчення і актуалізації досвіду минулого. Творчість вченого, поета багата філософськими ідеями і трактуванням понять «національний», «сене життя», «християнська мораль», «любов» тощо. Спостерігаємо, що особливу увагу у своїх поезіях О. Неприцький-Грановський приділяв співвідношенню релігії і філософії. Встановлено, що письменник намагався поєднати віру та розум, філософію та релігію.

Метою дослідження є вивчення релігійних та філософських проблем у творчості О. Неприцького-Грановського і використання його теоретико-концептуального доробку в суспільній практиці сучасної України.

Методологія дослідження спирається на загальнофілософські підходи вивчення проблеми. У ході дослідження було застосовано загальнонаукові методи (аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння). Використовувався історичний та логічний метод пізнання. У роботі застосовано діалектичний метод, завдяки якому отримно можливість представити предмет дослідження в його істотних соціальних взаємозв'язках і взаємовпливах.

Висновки полягають у тому, що думки автора, викладені у його поезіях є співзвучні з нашим часом та заставляють замислитись над проблемами сьогодення. Особливо це стосується нашої духовності. Насамперед, не треба забувати своїх національних звичаїв, обрядів, своєї мови, історії тощо. Для того, щоб краще пізнати національний дух, О. Неприцький-Грановський запропонував виховувати народ на прикладах загальнолюдської і християнської моралі. Все це, на думку поета, потрібно підпорядкувати вищій меті, а саме – українській консолідації. За О. Неприцьким-Грановським, першозадачею є виховання національного духу українців.

Ключові слова: релігія, філософія, О. Неприцький-Грановський, поезія, цінності, християнська мораль.

Сьогодні актуальним проблемам духовного життя особистості присвячено багато робіт науковців, але вивчення філософської спадщини О. Неприцького-Грановського відкриває нові, недостатньо досліджені сторінки його філософського та релігійного світогляду. Маловідомий для нас Олександр Неприцький-Грановський був талановитим вченим, поетом, художником, громадським діячем та патріотом України. Народився на Кременеччині (Західна Волинь), але в силу історичних обставин опинився в еміграції. Проживши багато років за межами Батьківщини, вчений був переконаним прихильником української незалежності. Він брав найактивнішу участь у громадському та церковному житті українців США. Будучи людиною енциклопедичних знань і широких

світоглядних обріїв, він намагався системно підходити до осмислення процесу соціотворення, до особливостей і закономірностей генезису українського народу, його буття та формування національної ідентичності. Проблема людини, її духовності, національної свідомості осмислювалась у творчості О. Неприцького-Грановського. З історико-філософського матеріалу відомо, що відомості біографії автора не завжди допомагають розумінню його ідей, тому не зупинялися детально на життєписі О. Неприцького-Грановського.

Метою дослідження є вивчення релігійних та філософських проблем у творчості О. Неприцького-Грановського і використання його теоретико-концептуального доробку в суспільній практиці сучасної України.

Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання таких завдань: проаналізувати процес формування і особливості розвитку світогляду О. Неприцького-Грановського; узагальнити ідейно-тематичні пріоритети світоглядної парадигми поета, зробивши акцент на проблемах релігійності; виявити особливості й закономірності розвитку українського народу, його звичаїв та історії у філософії вченого.

Біографічні відомості та аналіз наукової праці, літературної творчості О. Неприцького-Грановського частково розкрито краєзнавцем Г. Чернихівським [Чернихівський]. Недослідженою сторінкою його багатогранної діяльності є його релігійно-філософські погляди. Саме релігійна тема є складною, досить маловивченою і мало висвітленою у публікаціях, що присвячені О. Неприцькому-Грановському. Найбільше відомостей з цієї тематики можемо почерпнути з його поезій. Попри всю свою зайнятість, поет любив писати вірші вночі. Олександр Неприцький-Грановський є автором поетичних збірок, які було видано у Києві – «Намистечко сліз» (1911), «Акорди» (1914), та у США – «Іскри віри» (1954), «Осінні узори» (1957), «Гімни сонцю» (1958), «Сни зруйнованого замку» (1964).

Перші кроки у велику літературу О. Неприцький-Грановський зробив ще в студентські роки, навчаючись у Київському комерційному інституті, тоді вийшла його збірка «Пелюстки надій» [Чернихівський : 99]. Вже у перших віршах звучать філософські роздуми про швидкоплинність часу :

Минає все...

Немає вічного нічого

Й щасливих не лишить нікого...

[Чернихівський : 101].

Щодо проблеми філософських основ пізнання релігії, її трактування і розуміння є низка сучасних досліджень. Так, зокрема вчений Ю. Пайда зазначає, що філософії властиве критичне ставлення до релігії [Пайда : 344]. У той же час вічні питання, відповідь на які намагалися дати великі релігійні вчення та пов'язані з ними філософські системи, постійно володіли думками вченого. Принаймні, природничі науки аж ніяк не відповідали на запитання про сенс людського існування, так само як і не могли примирити людську думку з неминучістю хвороб, старості та смерті, зокрема:

Всевишній Боже! Вічне джерело
Життя, щоденних благ земних, надій,
Творець незміряних просторів, дій, –
Всього, що нині є, і що було,
І що в віках призначене прийти!..

[Неприцький-Грановський 1953 : 7].

Відзначимо, що у кожній із збірок О. Неприцького-Грановського є твори на релігійну тематику. Особливо глибоко замислювався вчений над питанням внутрішньої гармонії, над моральністю людства, етичними питаннями добра і зла, в цьому відношенні, він закликав:

Шукайте Господа в собі!

Свої серця добром налейте...

[Неприцький-Грановський 1953 : 20].

Окрема поезія вченого так і називається «Молитва», в творі думки автора звернені до Господа з проханнями покращити долю України. Головна проблема для українців – єдність, це і підкреслює автор :

Творець землі, Всевишній Боже,

Прийми із глибини душі хвалу!..

Допоможи розвіять тіні

Нікчемних прагнень влади злих людей –

Дай славу, єдність Україні

Й цілющий лік безсмертності ідей!

[Неприцький-Грановський 1953 : 19].

Величезне місце в інтелектуальних запитах вченого належало і гуманітарним дисциплінам, зокрема історії, в тому числі і релігійної. Поет підкреслює значення прийняття християнства Руссю за часів князя Володимира Великого, про що зазначає у своєму творі так:

Стоїть великий князь

На правім березі Дніпра

З хрестом в руці...

[Неприцький-Грановський 1953 : 17].

Значна частина поезій О. Неприцького-Грановського присвячена великим православним святам. Вірш «Великдень» показує, що в дні святого Воскресіння зникають всі буденні турботи. Крім того, автор підкреслює одну з рис українців, це їхню релігійність та особливо дотримання звичаїв й обрядів:

Христос Воскрес! Христос Воскрес! –

Співає все довкілля.

Із серця лине до небес

Вся радість і весілля.

А дзвони дзвонять і гудуть –

Веселі, великодні.

Турботи й сум десь геть ідуть,

Буденний глум, злигодні.
Цвіте весна, а з нею знов
І серце розквітає.
Душа у сяєві обнов
Світ щиро обіймає...
Дівчата, як квітки, – «жучка»
Виводять коло церкви.
Любов до ближнього палка,
Поки життя не смеркне.
Христос воскрес! – лунає скрізь.
Радіють сонце й ниви.
Коли б не було більш вже сліз –
І всі були щасливі!

[Неприцький-Грановський 1958 : 30].

У формуванні української ідентичності, за О. Неприцьким-Грановським, особливу роль повинна відігравати культура. До неї український діяч відносив, зокрема традиції, звичаї, обряди, релігію, філософію, взаємини з природою. Особливу увагу він звертав на природу, яка в системі духовних і моральних цінностей виступала не лише основою емоційності, української вдачі, а й джерелом злагодності, любові й миру. Митець тонко відчув цю закономірність, тому художньо розкрив її у багатьох творах.

Відродно, що на чужині автор не забув батьківських звичаїв, хоча пройшло немало літ, з 1913 р., коли він назавжди покинув рідну землю. Ось низка записів вченого:

На Вілію в хатах
вже вечерея стоїть.
Угору знявся птах, –
сніг сиплеться із віт...
І ось зорить зоря, –
і батько в хату сніп.
Свят-вечора пора –
І символ щедрих кіп!

[Неприцький-Грановський 1964 : 25].

Любов до рідної землі саме в цьому проявлялася.

На чужині Олександр Неприцький-Грановський, коли думки про рідну Вітчизну не давали спокою, коли туга замучила його душу, то рятувався спогадами, які виливались у поетичний рядок. Найчастіше згадував свої національні звичаї, традиції. Він у хвилину душевних мук пише поезію-роздум «Коли охопить сум»:

Коли охопить сум і хмари душу вкриють,
Заграють в серці дум глибокі чорторії, –

Тоді черпаю сил у спогадах з-над нив,
Де чар традицій нас віками полонив:
Свят-вечір і кутя та сіно під обрусом...
Пшеничний сніп добра... і колос з довгим
вусом...

Дзвін Великодній знов розбуджує гільки,
І в пам'яті ростуть веснянки й гагілки...

[Неприцький-Грановський 1957 : 67].

В контексті нашого дослідження знаковою є поезія О. Неприцького-Грановського під назвою «Хрести». Адже з Богом у серці, з вірою завжди легше перенести різні негаразди, крім того Господь об'єднує людей, тому на підтвердження цього лунають слова автора:

Коли підхожу до села, –
Хрести здалека мерехтять на банях.
Куди б дорога не вела,
А мимохить душа стремить в бажаннях
До істини від зла.
Великий символ на шпильях
У захваті думок мій зір голубить.
Красою в небі стелять шлях
Хрести церков, а віра в Бога любить
Пощану, а не ляк!
Хоч втомлений, а легше йти
До тих осель і наших сел. розлогих,
Де ще виблискують хрести, –
Бо знаю добре я – в хатах убогих
Вітаєш певно Ти!

[Неприцький-Грановський 1957 : 88].

Підмітимо, що О. Неприцький-Грановський не раз засуджував, наприклад, гординю, осуд, зло чи несправедливість. Про ці риси характеру говориться і в Біблії. Адже гріх осуду по справедливості вважається одним з найбільш душогубних і небезпечних для християнина. Про його неприпустимість писали всі святі отці Церкви, її подвижники і вчителі з самого початку християнської історії, оскільки Євангеліє ясно і багаторазово попереджає нас про це. Зокрема, автор спонукає читача до роздумів, що не можна засуджувати дії людини не зрозумівши її мотивів:

Не дай мені
Осуджувати свого брата й його лах, –
А ж поки навесні
Я не пройду яких миль десять...
Так, так – миль здесять –
В його подертих постелах...

[Неприцький-Грановський 1958 : 97].

Духовим зором поет завжди в Україні. До братів на батьківщині звертається він із закликом, щоб вони шукали серед себе героя-провідника і у вирішальну хвилину йшли за ним. Також, щоб були незламними у боротьбі, а в цьому має допомагати і віра. Автор вірить, що українці здатні до самостійного життя і в цьому нам має допомогти Боже благословення. Зокрема, такі слова зустрічаємо у творі «Сни зруйнованого замку»:

І не шукай поради серцю ніде інде –
Лиш в своїй душі завзяття загартуй,
І пам'ятай Пророка гасла заповітні.
А за майбутнє нашу зброю духа куй,
Бо це найкраща зброя у часи новітні...

[Неприцький-Грановський 1964 : 142].

Великою є віра поета у незалежність України. І далі вчений, ніби забігаючи в майбутнє, налаштовує українців на перемогу за свою волю, за свободу:

Не манівцями, – прямо йдеш
До обріїв величної свободи,
Тебе сам Бог Святий веде
В часи лихі розгнудані в негоді.
І далі так вперед іди,
Мій лицарю, і не звертай з дороги!
За край на ворога веди –
До Золотих Воріт, до перемоги!

[Неприцький-Грановський 1957: 48].

Лише справжній патріот своєї землі так з любов'ю може згадувати свій край, як це зробив у поезії «Каплиця в Підлісцях на Волині» О. Неприцький-Грановський. При цьому він підкреслив, що це творіння Господа:

Тримає Бог красу в Своїй руці:
Вгорі мережить віття хризоліт,
Під ним трави зелений оксамит,
А там – лежать Підлісці й Млинівці.
Все на узгір'ї любо манить зір
І та капличка, що ось тут стоїть,
І тихо тче легенди давніх літ...

[Неприцький-Грановський 1955 : 105].

Чимало уваги у своїй творчості поет приділяє любові до свого краю, який він покинув в юності. Автор у поезії «Дітям» звертається до Бога з молитвою за долю не лише власних дітей, але й за долю своєї Батьківщини. Він залишає нам свій самобутній заповіт, де зазначає:

В глибоку прірву ночі ясных зір
Дивлюсь через вікно із шпиталю
І вам, кохані діти, серце шлю
В німих сльозах без стриму і без мір...

Хоч вмерти передчасно не боюся,
Та ще лишилось праці цілий стіг –
Доглянуть вчасно всього я не зміг,
І тихо Богові за вас молюся.

Які простелить доля вам стежки,
І хто пригорне вас у лютий день?
Життя – відповідальність, не квітки!
Учіться в праці життєвих пісень.
Любов до краю й роду понесіть
Хоробро й чесно в грози лихоліть!

[Неприцький-Грановський 1957: 136].

Ідею духовної єдності людини й природи, автором втілено у зрілій творчості. У вірші «Творче слово» поет говорить, що «зміст у парі з ритмом творять міст почуттям».

В історії вітчизняної філософської думки релігійно-антропологічні пошуки характерні для П. Юркевича, вони базуються на філософії серця. За розумінням філософа впливає те, що людина – це єдність духу, душі і тіла [Веремейчик : 52]. О. Неприцький-Грановський також не заперечує ролі чуттєвого досвіду, його «філософія серця» багатогранна, як підмітив дослідник Т. Кадобний, що кордоцентризм у поета має відтінки антеїзму, який пояснюється тугою за рідним краєм, також відчуття зв'язку з своєю землею та близькими людьми [Кадобний : 77].

Думки автора, викладені у його поезіях є співзвучні з нашим часом та заставляють замислитись над проблемами сьогодення. Особливо це стосується нашої духовності. Насамперед, не треба забувати своїх національних звичаїв, обрядів, своєї мови, історії тощо. Для того, щоб краще пізнати національний дух, О. Неприцький-Грановський запропонував виховувати народ на прикладах загальнолюдської і християнської моралі, піклуватися про національні цінності, особливо мову. Все це, на думку поета, потрібно підпорядкувати вищій меті, а саме – українській консолідації. Адже, в єдності наша сила. За О. Неприцьким-Грановським, першозадачею є виховання національного духу українців і це завдання, вважав він, під силу лише провідним представникам українства. Окремі ідеї вченого і поета особливо актуальні зараз, коли триває вже 7 рік ООС на Сході України, а по-суті гібридна війна.

В наш час спостерігаємо руйнацію звичаїв, традицій, тому їх як ніколи потрібно вивчати і популяризувати, зокрема, через вивчення

творчості О. Неприцького-Грановського. Відповіді на питання моральних імперативів і їх дотримання знаходимо у словах поета.

Видно, що вченого не задовольняло життя просто науковця, праця в бібліотеках чи лабо-

раторіях, він був активним діячем та зумів себе проявити в різних іпостасях. Це є свідченням великого таланту. Він був великим патріотом і глибоко вірив, що його народ побудує свою вільну та заможну державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веремейчик С.В. Співвідношення понять «дух», «душа» і «тіло» у контексті «філософія серця» П. Юркевича. *Вісник Черкаського університету*. 2019. № 2. DOI: 10.31651/2076-5894-2019-2-48-54.
2. Неприцький-Грановський О. Іскри віри. Поезії. Том 5. Нью-Йорк, Париж, Сан Паул, 1953.
3. Неприцький-Грановський О. Каплиця в Підлісцях на Волині. *Літопис Волині. Вінніпег*. 1955. ч. 2.
4. Неприцький-Грановський О. Осінні узори. Поезії. Том 6. Нью-Йорк-Чикаго, 1957.
5. Неприцький-Грановський О. Гімни сонцю. Поезії. Том 4. Чикаго, Нью-Йорк, 1958.
6. Неприцький-Грановський О. Сні зруйнованого замку. Поезії. Том 7. Чикаго, Нью-Йорк, 1964.
7. Кадобний Т. Філософія серця у творчості письменників Волині. *Гілея*. Випуск 145. 2019. С. 76-80.
8. Пайда Ю. Ю. Філософсько-світоглядні засади релігії. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. 2018. С. 344–347. URL: [Filosofsko svitohliadni zasady religii_Paida_2018.pdf](#) (дата звернення: 06.05. 2021 р.)
9. Чернихівський Г. Олександр Неприцький-Грановський. Життя і творчість. Тернопіль, 1996.

REFERENCES

1. Veremeichyk S.V. Spivvidnoshennia poniat "dukh", "dusha" i "tilo" u konteksti "filosofia sertsia" P. Yurkevycha. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. 2019. № 2. DOI: 10.31651/2076-5894-2019-2-48-54.
2. Neprytskyi-Hranovskyi O. Iskry viry. Poezii. Tom 5. Niu-York, Paryzh, San Paul, 1953.
3. Neprytskyi-Hranovskyi O. Kaplytsia v Pidlistsyakh na Volyni. *Litopys Volyni*. Vinnipeh. 1955. ch. 2.
4. Neprytskyi-Hranovskyi O. Osinni uzory. Poezii. Tom. 6. New-York-Chykaho, 1957.
5. Neprytskyi-Hranovskyi O. Himny sonsiu. Poezii. Tom 4. Chykaho, New-York, 1958.
6. Neprytskyi-Hranovskyi O. Sny zruinovanoho zamku. Poezii. Tom 7. Chykaho, Niu-York, 1964.
7. Kadobnyi T. Filosofia sertsia u tvorchosti pysmennykiv Volyni. *Hileia*. Vypusk 145. 2019. S. 76–80.
8. Paida Yu. Yu. Filosofsko-svitohliadni zasady religii. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 3. 2018. P. 344–347. URL: [Filosofsko svitohliadni zasady religii_Paida_2018.pdf](#) (data zvernennia: 06.05. 2021 r.)
9. Chernykhivskiyi H. Oleksandr Neprytskyi-Hranovskyi. Zhyttia i tvorchist. Ternopil, 1996.

I. B. SKAKALSKA

Doctor of Historical Sciences, Associate professor, head of the department of history and teaching methods of Taras Shevchenko Regional Humanitarian Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine

E-mail: irunas@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8705-7971>

RELIGION AND PHILOSOPHY IN THE CREATIVE HERITAGE OF O. NEPRYTSKY-HRANOVSKY

The article analyzes the work of O. Neprytsky-Granovsky in terms of the ideological connection between spirituality and philosophy. The author explores the theoretical issues of his religious and philosophical views as a representative of the Ukrainian diaspora in the context of modern requirements. It is followed that the current philosophical thought requires the study and actualization of the experience of the past. The work of the scientist, poet is rich in philosophical ideas and interpretation of the concepts of "national", "meaning of life", "Christian morality", "love" and so on. We observe that O. Neprytsky-Granovsky paid special attention to the relationship between religion and philosophy in his poems. It is established that the writer tried to combine faith and reason, philosophy and religion. The aim of the research is to study religious and philosophical problems in the work of O. Neprytsky-Granovsky and the use of his theoretical and conceptual achievements in the social practice of modern Ukraine. The research methodology is based on general philosophical approaches to study the problem. During the study, general scientific methods (analysis, synthesis, generalization, comparison) were used. The historical and logical methods of cognition were used. The dialectical method is used in the work, due to which it is impossible to present the subject of research in its essential social relationships and interactions.

The conclusions are that the author's thoughts set forth in his poetry are in tune with our time and make us think about the problems of today. This is especially true of our spirituality. First of all, we should not forget our national customs, rituals, our language, history, etc. In order to better understand the national spirit, O. Neprytsky-Granovsky proposed to educate the people on the examples of universal and Christian morality. All this, according to the poet, should be subordinated to a higher goal, namely – Ukrainian consolidation. According to O. Neprytsky-Granovsky, the primary task is to educate the national spirit of Ukrainians.

Key words: religion, philosophy, O. Neprytsky-Granovsky, poetry, values, Christian morality.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2021

The article was received 08.04.2021